

Нуся Залужна - Кучабська.

Легенди української землі.

1. Роса.

Як рано-вранці сонце встане й його промінний зір на широкій степ упаде, то кожній травичці воно придивляється, чи не висить на ній перлина роси. А як знайде яку, то бережливо перлину піднімає одну по одній, аж усі збере. Цілує так і ласкає промінне сонце росу, як колись, давним-давно свою улюбленку, калину, пестувало.

Колись — давним, давними літами — ще як дика орда татарів з Криму на степ налітала, жили в далекій схованці глуші степової старий козак і його донька Калина. Ніколи вона чужинця не видала, нічого не знала про далекий, невгомний світ. Самітна виростала й такою пишною красою розквітла, що як по степу гуляла, то високі трави у теплих пестоцях до неї тулились, а квіти з подиву чаші отвирали й запахом пашили. Степові орли спинялись тоді в своїм леті й над головою Калини кружляли і маяли крилами широкими своїми так наче приголубитись до неї хотіли. А сонце ясніше спалахало, побачивши Калину, й що наймякшим промінням по її квітучім тілі лестилось і обнімало його в горючій коханню. А як Калина над срібне джерельце приходила, то сонце його сяйливе плесо покидало, що аж чорним воно робилось з туги, і своїм промінним обличчям у золотім волосою Калини воно любувалось, бо в ніякім джерелі на світі, в ніякім хрусталі ніде і в ніякій золотій жилі скельної породи не виділо себе самого таким промінно-гарним сонце, як у пишній красі золотого волосся улюбленки своєї.

Вже нікого не кохало сонце з того часу — нікого з вечора того, як Калина збан води повен від джерельця до дому несла, а якийсь чужинець, якийсь войовник, води від неї напитись запрогнув. На воронім коню, наче на змію вогненним, він відкись із диких піль з далеку зненацька пригнав. Сріблом мигтіли його стремена при кульбаці, злотом і самоцвітом його оружжя блистіло. Червоним жаром жупан горів наче багрянний квіт маку при заході сонця.

І переплівся зір їхніх очей і світ запався навколо Калини.

„Палить мене спрага, дай води напитись, дівчино“!

Наче зі сну вона пробудилась і слухняно до нього підійшла,

піднесла повен збан у гору до нього і другою рукою за стремя вхопилась, гамуючи коня.

„Пий на здоровля“! — шепнула і очі до долу спустила.

„Хто ти така? Чия ти, дівчино пишна“?

„Нічия“, тихо одвічала Калина і очі на юнака підвела.

І знов зустрілись їхні очі і сонце між ними золотий шлях простелило.

„Нічия ти? Моя будеш! Як відтіль поверну, де вино льється кроваво-червоне — моя будеш“!

І нагнувся козак молоденький з сідлечка і поцілував дівчину, своєю назвавши, і поскакав конем назад у дике поле.

Наче багряний квіт маку горів червоним жаром його жулан у степу далеко... А потім щез у далині... і тільки трави коливались під вітром...

Довго ждала Калина на свого коханця — даремно. Аж раз як сонце заходити стало такого дня одного — то несподівано блимнула іскра червоного жару ген далеко в степу. Наче на крилах побігла напроти коханця Калина. Але це тільки квіт маку був, у багряниці пишній і гордій. І впали важкі, великі сльози з віч Калини, і враз на квітці наче жар червоної заблисла в останнім сонця промінню — уперве роса у степу.

З того часу, як тільки сонце пічне заходити, блукає Калина по степу і йде туди, відкіль червоним жаром спалахне, від одної багряної іскри в степу до другої — й шукає. А куди пройде, там мерехтить трава від перлин роси — її сліз. А найнижче хиляться під вагою роси до землі — червоні квіти маку...

Як рано-вранці сонце встане й його промінний зір на широкий степ упаде — то шукає воно за перлинами роси й бережливо кожну піднімає й ховає, аж усі знайде. Так цілує й ласкає ясне сонічко сльози-перлини, як колись давним-давно свою улюбленку, Калину, воно пестувало.

2. Параска.

Там, де Дністер свої хвилі в Чорне море вливає, бовваніє над водами на виступі суші Аккерман, могутня, колись турецька твердиня. Понуро, наче чорна покарбована скеля, знімаються в гору її стіни і вежі. Із сотні отворів у мурах виглядали колись турецькі гармати на море, вогнем на легкі козацькі човни плюснути готові, як вони зі здобичного походу вертали, а буря на морі у Дністровий лиман їх прибила-загнала.

А в степу за Аккерманом, ген де небо на землю спірається, самітний гай зеленіє в ярузі глибокій. Гнучкі віти, густим листом криті, він від себе геть до поля простягає, наче від напасти оборонити, від очей людських заховати хоче джерело хрустальне, що спід його коріння чуркотить. Тихо-тихо, наче стомлене до смерти, чурить вниз до яруги джерело, обличчя на далекий степ, на мир хрищений, на світ веселий України звернувши.

Параскою джерело звуть...

* * *

Було колись давним, давними літами — раз під Києвом вогні загорілись на могилах, бекети, що чати їх підпалили на знак, на страшну годину, що від степу орда іде.

Криваво-червоне полум'я спалахнуло високо, густою хмарою чорний дим по країні мирній простягнувся і за собою зойк отчаю, плач безнадії поніс: „Татари йдуть! Татари“!

Блідою примарою полетів страх з села в село і з мирних хат людей прогнав, щоб у непрохідних лісових хащах, ув очеретяній гущі багон шукали захисту.

Але небагато лиш до недоступних схованок дійшли, бо швидко наче буревій промчались кінні полчища татарські по країні і сплюндровані й вигорілі руїни за собою лишили.

Степовими путями потягли потім громади бранців без числа, довгі увітки на шиях, руки налигачем на спині скручені, у вічний гнані полон. Днями й ночами без ліку тяглись вони по спаленій посухою рівнині, долю проклинаючи. А високо в воздухах над ними кружляли чорні ворони й лисоголові супи і за тими виглядали, кому палюча спека кров виссала з серця і мертвими з ніг ізвалила в сіру куряву шляху.

Не раз не двічі місяць відминився, поки войовницька ватага татарська до брам Аккерману добилась, щоб на торговищі многолюдному добичу панам турецьким продати. Окличники по місту вулицями побігли, у кїтли звучно бючи, купців закликаючи.

А була між бранцями дівчина — Параскою звалась, — така вродлива, така ніжна з виду як перший квіт лелії на весну. Богач старий татарин, що його вірнії чурі її для нього спіймали-здобули, коси її чорні ланцюжками з жовто-іскрявого янтарю, з різаного ахатного каміння переплів, шатами, перлиною шитими, убрав і подарунком її послав можновладцеви Аккерману, паші бусурменському, щоб неласку в нього іскупити.

Як побачив молод паша бусурменський Параску, сподобав собі її неказано, безмірно, й мати її жінкою-дружиною затужив.

У найкращі хорони пишного палацу повести її звелів, а щоб ніхто, oprіч нього туди увіходити не смів. Стіни ж у хоробах із рожевого мармору були, а алябастрова стеля на стовпи, з самоцвітно-блакитного й моряно-зеленого каменя різьблені, спіралась і хрустальними дзвіночками обвішана була, щоб дзвонили як вітрець хоч що найменший повіє. — І поклав молод паша, можновладець бусурменський, подарунки щонайрідші їй під ноги і квіти, щоб як у раю запашно було. Але даремні були слова його палкого кохання, даремні пестоші його ніжні. Німа й бліда, з понуреною голівкою, наче вираюча весняна квітка, Параска сиділа на багряних оксамітних подушках, і тільки повіки її віч ледви-ледви дріжали як крильця зраненої пташки. Чим далі тим палкішим коханням паша горів; усіх жінок своїх забув, а про військо вірнеє своє й не думав, що за здобиччю і славою тужило.

Аж раз одної ночі, як паша на галері великого везіра в гостині був, а варті палацу заснули, викралась Параска зі своїх хоромів і непомітно з міста втекла. Лицем до безконечного степу звернувшись, по березі Дністрового лиману широкого побігла, а зорі шлях їй показали в далекий рідний край...

Як ніч проминула і ранок червоною загравою збудився, угледіла Параска далеко за собою ватагу вершників, що на бистрих конях за нею гналась в погоні.

„Врятуй мене!“ благала Параска, піднявши руки до сходячого сонця.

А сонце наче жаром сипнуло палючим промінням на голови їздців, і помішалися їх шики. А вітер від степу скалками каміння і гострими зеренами піску в оч їм швирнув і їх осліпив. А білі яруги, що мимо них войовники мчались, на них убивчим, гарячим віддихом дихнули і вони сховзнулись у безпам'яті з коней. Одному тільки паші, що перед їм вів, ображена любов і лютий гнів заслоною були перед враждою потуг. Все ближче і ближче він на запіненім коню надлітав. Вже чула Параска, як порскав кінь паші за нею, а ніжки в неї, як ті дві рани кроваві, вже бігти далі не могли. Аж враз до кущів вона допала у степовій ярузі, до гаю до скрайочки, і навколішки перед кущем ізвалилась: „Сховай, сховай мене!“ залебеділа і устами до корінів припала.

А самотний гай зелений віти свої гнучкі, густо листом криті, над нею нагнув і дівчину закрив-сховав. Люто паша кликнув, зично, і шаблюю гострою, нагою, по вітках рубанув-ударив, по тому кущі, що під нього — він бачив — Параска до долу зва-

